

УДК 001:89:35
JEL Classification: O30; O32; O38
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-8-40-46>

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОЮ СФЕРОЮ

© 2025 БУБЕНКО П. Т.

УДК 001:89:35
JEL Classification: O30; O32; O38

Бубенко П. Т. Про необхідність вдосконалення системи управління науково-технологічною сферою

Статтю присвячено актуальній проблемі пошуку шляхів підвищення ефективності інституту науки в умовах сучасної України, розробленню науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення системи управління науково-технологічною сферою та посилення впливу наукової складової на динаміку інноваційних процесів. Доведено, що останнього часу наука, передові технології та інновації втратили своє першорядне значення в державній політиці, наукові доробки виявилися майже незатребуваними господарською практикою, наукоємність вітчизняної продукції знаходиться на неприпустимо низькому рівні, а бюджетні видатки на проведення наукових досліджень значно нижчі за визначені українським законодавством норми. Показано, що розвинена інноваційна інфраструктура стає необхідною умовою за умови наявності довгострокової та послідовної державної науково-технічної політики, в рамках якої визначаються пріоритети науково-технологічного розвитку, концентруються необхідні ресурси, забезпечується підтримка дослідницьких і інноваційних проєктів, активно розвивається міжнародне науково-технологічне співробітництво. Доведено, що власне ринкові механізми, без використання в них зовнішніх регуляторів, не тільки не сприяють науково-технічним інноваціям, але, більш того, стримують їх, прагнучи не змінювати, а оптимізувати як структури, так і відносини, які склалися. Таким чином, найважливішою і практично єдиною умовою успішного рішення складних проблем подальшого розвитку науково-технологічного комплексу України є реалізація активної і послідовної державної політики в цій сфері. Всі інші необхідні умови та фактори стають другорядними і похідними від цієї першої і найважливішої. Показано, що реформа науково-технологічної сфери, реалізація в ній дієвих і ефективних управлінських важелів має бути невід'ємною частиною загальної реформи економіки та суспільної сфери країни з орієнтацією на розвиток наукоємних виробництв та послуг і розбудову ефективної соціальної та інформаційної політики, що стимулюватиме попит на відповідні дослідження і розробки, у тому числі для забезпечення високої обороноздатності країни. Запропоновано науково обґрунтовані напрямки посилення ролі державної науково-технічної політики, які містять зміну системи державного управління сферою досліджень і розробок, впровадження системи конкурсного фінансування НДДКР, розширення автономії наукових установ та дерегуляції наукової діяльності, які у комплексі дозволять підтвердити визначальну роль науки як локомотива інноваційних перетворень господарського комплексу країни.

Ключові слова: наука, науково-технологічна сфера, система управління, НДДКР, інноваційний процес.

Бібл.: 8.

Бубенко Павло Трохимович – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу науково-технічного та економічного розвитку, Північно-Східний науковий центр НАН і МОН України (вул. Багалия, 8, Харків, 61002, Україна)

E-mail: pavlobubenko@gmail.com

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57217217606>

UDC 001:89:35
JEL Classification: O30; O32; O38

Bubenko P. T. On the Need to Improve the Management System of the Scientific and Technological Sphere

The article addresses the pressing issue of finding ways to increase the effectiveness of the science institution in modern Ukraine, developing scientifically grounded proposals for enhancing the management system of the scientific and technological sphere, and strengthening the impact of scientific activities on the dynamics of innovation processes. It is demonstrated that in recent times, science, advanced technologies, and innovations have lost their primary importance in the State policy, scientific achievements have been almost unused in economic practice, the science intensity of domestic products is at an unacceptably low level, and budget allocations for conducting scientific research are significantly below the standards established by Ukrainian legislation. It has been shown that a developed innovation infrastructure becomes a necessary condition under a long-term and consistent State science and technology policy, within which priorities for scientific and technological development are defined, essential resources are concentrated, support for research and innovation projects is provided, and international scientific and technological cooperation is actively promoted. It has been demonstrated that market mechanisms alone, without external regulators, not only fail to foster scientific and technological innovations but, more importantly, impede them, aiming not to change but to optimize the existing structures and relationships. Thus, the most important and practically the only condition for successfully addressing the complex problems of further development of Ukraine's scientific and technological complex is the implementation of an active and consistent State policy in this field. All other necessary conditions and factors become secondary and derivative of this primary and most important one. It has been demonstrated that reforming the scientific and technological sector and implementing effective and efficient managerial levers within it should be an integral part of the overall reform of the country's economy and social sphere, oriented towards the development of knowledge-intensive industries and services, as well as the establishment of an effective social and information policy that will stimulate demand for corresponding research and development, including to ensure the country's high defense capability. Scientifically substantiated directions for strengthening the role of the State-based science and technology policy have been proposed, which include changing the State management system of the research and development sector, introducing a competitive funding system for R&D, expanding the autonomy of research institutions, and deregulating scientific activity. Taken together, these measures will confirm the decisive role of science as a driver of innovative transformations in the country's economic complex.

Keywords: science, scientific and technological sector, management system, R&D, innovation process.

Bibl.: 8.

Важким фактором глобалізації світової господарської системи є науково-технологічна сфера, результати продуктивної діяльності якої усе більш інтенсивно використовуються господарськими системами провідних країн, формуючи економіки інноваційного типу. Ця обставина лежить в основі технологічної конкуренції за світове лідерство, яка сьогодні набуває певного загострення: країни, які здатні забезпечити безперервну та інтенсивну конвертацію наукового знання у нові технології і товари, отримують безсумнівні переваги у забезпеченні високих темпів економічного зростання та соціального розвитку. Решта – вимушені йти у кільватері господарської політики світових лідерів і миритися з залежністю власних господарських систем.

За часів незалежності України наука, технології та інновації втратили свою пріоритетність в державній політиці та виявилися майже незабезпеченими економічною практикою, ще більший розрив спостерігається на рівні державної політики в галузі освіти, науки та інновацій в цілому. Відсутня зрозуміла суспільством державна стратегія розвитку науки та інновацій, політика у цій сфері є хаотичною і не узгоджується з поточними стратегіями розвитку окремих складових – економіки, освіти, культури, не спрямовується на вирішення конкретних проблем суспільства.

Витрати на НДДКР на глобальному і національному рівні мають тенденцію до зростання і становлять у середньому 1,9 % ВВП, а в окремих країнах сягають 4 % і більше. Ця тенденція, як показують наші дослідження, свідчить не тільки про загальне зростання витрат на НДДКР, а й про відносно збільшення вартості самого процесу отримання наукового знання як результату наукової діяльності. Тобто виконання «проривних» досліджень і створення «проривних» інновацій стає дедалі дорожчим процесом [1]. На жаль, стан справ в Україні має зворотну тенденцію у фінансуванні НДДКР. Наукоємність ВВП зменшилась з 2,5 % у 1990 р. до 0,38 % в останні роки, а бюджетні видатки на проведення НДДКР становлять лише 0,18 % ВВП за законодавчої норми 1,7 % ВВП. Подібна тенденція характерна і для фінансування НАН України. Його обсяги постійно зменшуються і становили у 2023 році лише 0,09 % ВВП, хоча наукові установи НАН України виконують більше двох третин від загального обсягу НДДКР у країні. Цей стан фінансуван-

ня науки в Україні унеможливає виконання високовартісних НДДКР проривного характеру без зовнішньої допомоги [2].

Незважаючи на очевидний у світі рух від Індустрії 3.0 до Індустрії 4.0, наша країна, навпаки, пішла по шляху деіндустріалізації та детехнологізації економіки. І провина за це лежить не лише на численних державних інституціях, а й на приватному секторі: вкрай незначна частка експорту української продукції з високою доданою вартістю на європейському та світовому ринках є, зокрема, результатом небажання вітчизняного бізнесу інвестувати у розвиток науково-технологічної сфери [3].

У процесі здійснення ефективної державної науково-технічної політики, формування і реалізації пріоритетних напрямків науково-технологічного розвитку необхідно шукати нові, нетрадиційні форми зв'язку науки і виробництва, нові елементи організації і управління науково-технічним комплексом, які б гармонізували взаємостосунки і нівелювали протиріччя різних управлінських структур, найбільш повно забезпечували різноманітні потреби господарських систем, ефективно виконання завдань науково-технічного розвитку, цільових комплексних соціально-економічних програм і планів.

З іншого боку, зміст самого удосконалення механізмів управління повинен відповідати умовам створення якісно нового науково-технологічного комплексу, здатного швидко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, розвивати самовідтворювальні процеси у власному середовищі, які дозволять вийти на вищий рівень конкурентоспроможності, забезпечити економічне зростання і досягнення високого рівня соціального розвитку.

На виняткове значення для України послідовного випереджального розвитку та державної підтримки науки, науково-технологічної сфери, удосконалення системи управління галузями науки, освіти, високотехнологічного виробництва звертає увагу багато дослідників [3–7], однак, незважаючи на зусилля, що спрямовані на підтримку науково-технічного комплексу та активізацію інноваційних процесів в економіці, сукупний інноваційний потенціал України продовжує знижуватись, у структурі виробництва промислової продукції та експорту збільшується

частка низькотехнологічної, енергомісткої продукції, необхідні для модернізації і оновлення засобів виробництва інвестиції переважно спрямовуються зовсім не у високотехнологічні галузі.

Сьогодні вже є очевидним, що ринкова трансформація принципово неекономічних господарських систем, якими є переважно усі наукові установи країни, являє собою вельми складну поліпроблему, що включає у себе політичні, організаційно-управлінські, соціальні аспекти і потребує для свого рішення врахування множини факторів, включаючи традиції ведення господарської та бізнесової діяльності, організації суспільного життя, ментальні особливості населення тощо [8].

Таким чином, **метою статті** є розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності системи державного управління науково-технічним комплексом та впливу інститутів науки на динаміку інноваційних процесів.

Ефективність національного науково-технологічного потенціалу в загальному сенсі визначається тріадою: розвиненим науковим сектором, що створює нові знання та ідеї; виробництвом, сприйнятливим до нових технологій і, нарешті, складним інфраструктурним комплексом, які в сукупності забезпечують всю послідовність розробки, передачі (продажу) і освоєння технологій. В сучасному світі перша умова вже не є критичною: активна участь в міжнародній науково-технічній кооперації дозволяє окремим країнам ставати технологічними лідерами, навіть не володіючи високим власним науковим потенціалом. Високий внутрішній попит на передові технології дуже важливий і сьогодні. Якщо матеріальне виробництво знаходиться в пригніченому стані, то практично неможливо очікувати «технологічного буму». Однак проактивна участь країни в міжнародному трансфері може певною мірою компенсувати вузькість внутрішнього ринку технологій. Подібна орієнтація характерна для більшості нових індустріальних країн у початкові періоди їхнього бурхливого розвитку (Північна Корея, КНР, Індія). Тому дійсно критичним фактором для лідерських технологічних претензій будь-якої країни на сучасних світових ринках є наявність (і якість) спеціалізованої інфраструктури у широкому значенні цього визначення. Це дієва правова інфраструктура, що стимулює інноваційну активність і нормує складні відношення суб'єктів технологічного трансферу. Це потужна фінансова інфраструктура та її механізми кредитної підтримки науково-технологічних та інноваційних проєктів. Це сучасна інформаційна

інфраструктура, що забезпечує якісний маркетинг. Нарешті, це мережа інститутів страхування, лізингу, консалтингу, менеджменту і різноманітних інноваційних центрів.

Проте наявність розвиненої інфраструктури є лише необхідною умовою для якісної зміни на краще ситуації в технологічному секторі. Ця умова стати достатньою може лише за наявності довгострокової і послідовної державної науково-технічної політики, в рамках якої визначаються пріоритети науково-технологічного розвитку, концентруються необхідні ресурси, забезпечується підтримка дослідницьких і інноваційних проєктів (в т. ч. з розвитку інфраструктури), активно розвивається міжнародне співробітництво. І ще одна найважливіша задача дієвої державної політики – це забезпечувати науково-технічному сектору постійну політичну підтримку, необхідну для подолання стереотипів суспільних відношень до цієї сфери, як до чисто пізнавальної.

Надії ж на те, що ринкове середовище автоматично, без активного втручання держави, саме активізує науково-технічну і інноваційну діяльність, виявляються неспроможними. Тому що власне ринкові механізми, без використання в них зовнішніх регуляторів, не тільки не сприяють науково-технічним інноваціям, але, більш того, стримують їх, прагнучи не змінювати, а оптимізувати як структури, так і відносини, які склалися. Таким чином, найважливішою і практично єдиною умовою успішного рішення складних проблем подальшого розвитку науково-технологічного комплексу України є реалізація активної і послідовної державної політики в цій сфері. Всі інші необхідні умови і фактори стають другорядними і похідними від цього першого і найважливішого. Ще більш невідкладною постає ця вимога в умовах широкомасштабної агресії Росії проти України, коли потрібно мобілізувати усі наявні і, в першу чергу, науково-технологічні ресурси, спрямувавши їх на якнайшвидше опанування вітчизняним виробництвом сучасних зразків озброєння та військової техніки, наполегливо скорочуючи значне відставання від військового потенціалу країни-агресора.

У цьому відношенні можна констатувати, що українська державна політика в цій сфері здебільшого носить декларативний і непослідовний характер. Закріплена в низці Законів України пріоритетність науки практично не береться урядом до уваги. Законодавча база у сфері НДДКР застаріла та суперечлива, потерпає від безсистемних половинчастих змін заради вирішення поточних проблем. Відсутня ефективна координа-

ція дій різних міністерств і відомств, необхідна для вирішення проблем на системному рівні, а Національна рада України з питань розвитку науки і технологій не має достатньої спроможності і ресурсів для виконання цих завдань. Функції забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері НДДКР не розмежовані між Міністерством освіти і науки, іншими центральними органами виконавчої влади, Національними академіями наук, Національним фондом досліджень. В результаті втрачається час, а потенціал науки і можливості її розвитку – зникають.

На сьогодні базове законодавство України суттєво відстає від європейського, а ефективність його реалізації на виконавчому рівні не витримує жодної критики – наявні численні вертикалі управління освітою і наукою слабо взаємодіють одна з одною, що в результаті призводить до їх неефективної роботи. Таким чином постає необхідність впорядкування функцій виконавчої влади, академічних та освітніх закладів, інших суб'єктів сфери освіти і науки, а також необхідність впорядкування реалізації державної політики у цих сферах та термінового введення дієвих змін до діючого законодавства.

Незважаючи на наявну законодавчу базу, в країні фактично не працює ринок інновацій та трансферу технологій, у зв'язку з чим існує нагальна потреба в удосконаленні механізмів взаємодії бізнесу та науки, впровадження податкових та інших стимулів щодо заохочення інвестицій у високотехнологічні сектори економіки та наукову сферу.

Наочним підтвердженням слабкості державної політики стало об'єднання в межах одного міністерства принципово різних за своїм внутрішнім функціоналом галузей – науки і освіти, надто сумнівне як з точки зору історичних традицій розвитку цих сфер в нашій країні, так і через відсутність правових і організаційних механізмів їх ефективної інтеграції. Навіть поверхневий аналіз функцій, прав і повноважень Міністерства освіти і науки однозначно показує, що науково-технічна діяльність відтиснена в ньому на другий план щодо сфери освіти, куди зосереджена переважна увага його керівництва, відсуваючи болючі проблеми науково-технічної сфери на другий план.

Пропонуючи заходи по відновленню і вдосконаленню системи державного управління науково-технічною сферою, ми виходимо з того, що в складний період військової агресії, коли необхідно швидко приймати і точно здійснювати комплексні і не завжди популярні рішення, об'єктивно підвищується роль державного адміністрування, особливо на основних, критично важливих для

країни напрямках. Збереження, розвиток і ефективне використання в економіці технологічного потенціалу України, безумовно, належить до числа таких критичних напрямків.

Реформа науково-технічної сфери повинна бути невід'ємною частиною загальної реформи економіки та суспільної сфери країни з орієнтацією на розвиток наукоємних виробництв та послуг і розбудову ефективної соціальної та інформаційної політики, що стимулюватиме попит на відповідні дослідження і розробки, у тому числі для забезпечення високої обороноздатності країни.

Нижче наведені основні положення та напрями здійснення пропонованої реформи, які охоплюють:

- ✦ зміну системи державного управління сферою досліджень і розробок;
- ✦ зміну принципів базового фінансування науки та вищої освіти;
- ✦ розбудову багатоканальної системи конкурсного фінансування НДДКР;
- ✦ розширення автономії наукових установ та наукових колективів, дерегуляцію наукової діяльності.

Зупинимося на них більш детально.

На сьогодні органом державного управління сферою наукових досліджень і розробок, який відповідає, у тому числі, й за розвиток науково-технічної системи країни, є Міністерство освіти і науки України. Аналізуючи цей факт, необхідно зазначити, що в кожному суспільстві існують явища системного ґатунку, які відтворюються в часі і практично не залежать від впливу суб'єктивних факторів. Широка гама форм та видів людської діяльності викликає появу соціальних інститутів, кожен з яких опанував певний сегмент соціальної складової, у хорошому розумінні слова автономізував його. Природно, що наука і освіта належать до різних соціальних інститутів. Освіта, як соціальний інститут, охоплює сукупність установ, організацій, закладів, форм діяльності, спрямованих, насамперед, на виховання підрастаючого покоління, навчання, перекваліфікацію, підвищення професійних здібностей молоді та дорослих.

Наука, як самостійний соціальний інститут, виникла після інституалізації освіти, а тому має з освітою розбіжність у фазах існування. Якщо для освіти репродуктивна функція є головною, спрямованою на відтворення існуючого соціального порядку, розповсюдження знання, то для науки головною є продуктивна функція інноваційного ґатунку, тобто отримання сутності самого знання.

Практика діяльності Міністерства освіти і науки, а вже минув достатній час, за який можна підбивати підсумки, свідчить, що актуальні питання науково-технічної сфери, чисельних наукових установ, які знаходяться у підпорядкування міністерства, в його діяльності відсунуті на другий рядок питаннями освітянськими. До речі, чисельність вищих навчальних закладів, закладів середньої спеціальної та загальної освіти, професійно-технічних установ у загальній структурі міністерства набагато вища, ніж кількість установ науки, загальна кількість викладачів закладів вищої освіти, технікумів, вчителів значно перевищує чисельність науковців усіх галузей науки. Тому основні зусилля Міністерства освіти і науки сьогодні майже повністю зосереджені на розв'язанні безлічі питань реформи середньої освіти, проблем вищої школи.

Взагалі треба визнати, що побудова дійової структури виконавчої вертикалі влади, яка б, з одного боку, розв'язувала більшість проблем суспільства у наданні управлінських послуг і охоплювала різні сфери і галузі діяльності, де є потреба та необхідність в державному регулюванні, а з іншого – усувала б дублювання функцій та пряме суперництво міністерств і відомств за сфери впливу, є задачею дуже складною, особливо це стосується науково-технічної сфери, тому що ринкове середовище автоматично, без активного втручання держави, саме не стимулює науково-інноваційну діяльність. Власне ринкові механізми, без використання в них зовнішніх регуляторів, не тільки не сприяють інноваціям, а, більш того, стримують їх, прагнучи не змінювати, а оптимізувати структури і відносини, які склалися.

Наявність більш-менш розвиненої інфраструктури господарського комплексу є лише необхідною умовою для якісних змін ситуації у науково-технологічному секторі. Ця умова може стати достатньою лише у поєднанні з довгостроковою і послідовною державною політикою, в рамках якої визначаються пріоритети науково-технологічного розвитку, концентруються необхідні ресурси, забезпечується належна підтримка дослідних і інноваційних проектів, поширюється міжнародне наукове співробітництво. Додамо, що в перехідний період, коли треба швидко приймати і точно здійснювати комплексні і не завжди популярні рішення, об'єктивно підвищується роль державного регулювання, особливо на основних, критично важливих для країни напрямках. Збереження, ефективне використання та подальший розвиток науково-технічного потенціалу України, безумовно, належить саме до числа таких критичних напрямків.

До речі, досвід спільного функціонування освітянської і наукової сфер західних країн, які досягли вагомих успіхів в інноваційному розвитку, не має жодного прикладу, коли б цей успіх супроводжувався наявністю спільної державної структури управління, подібному українському Міністерству освіти і науки. Навпаки, саме звільнення наукової сфери від диктату освіти, наприклад, у Франції, вважається поворотним моментом до інноваційного прогресу та розбудови ефективних технологій, і така подія стала зразковою, бо в ній реалізована давня мрія французьких вчених мати власну державну інституцію, незалежну від сфери освіти.

Найбільш перспективним є утворення Державного Комітету з питань науково-технічного та інноваційного розвитку (ДКНТІР), підпорядкованого безпосередньо Кабінету Міністрів України. В обсяг повноважень і відповідальності такого Комітету мають бути включеними всі питання з організації та управління прикладними дослідженнями і розробками, а також формування комплексу умов і механізмів інноваційного розвитку національного виробництва на сучасній технологічній базі. Основні зусилля нового Комітету мають бути спрямовані на формування і реалізацію цільових державних програм з створення нових технологій і конкурентоспроможних об'єктів техніки, на розвиток інноваційної інфраструктури, на підтримку і розвиток міжнародного співробітництва за пріоритетними для України напрямками, на підтримку інноваційного підприємництва. Для забезпечення цієї роботи необхідно буде змістити акценти діяльності наших провідних наукознавчих і прогнозно-аналітичних інститутів зі збору і обробки статистичних даних на розробку обґрунтованих варіантів структурної реорганізації науково-технічного комплексу, ефективних механізмів фінансування наукової сфери, нормативно-правових регуляторів науково-технічної та інноваційної діяльності. При цьому всі питання організації і координації в галузі фундаментальних досліджень і наукових розробок гуманітарного профілю можуть бути повністю довірені Національній академії наук України як найбільш компетентній і авторитетній науковій організації країни.

Через недостатні обсяги фінансування його переважна частина йде на покриття загальних потреб, і лише незначна частина державного фінансування наукових досліджень витрачається на потреби забезпечення науково-дослідницької діяльності (обладнання, матеріали тощо), а основна частина спрямована на заробітну плату та часткову оплату комунальних послуг. Нові незалежні державні інституції (Національний фонд

досліджень України, Український фонд стартапів, Фонд Президента України з підтримки освіти, науки та спорту) поки що покривають лише невелику частку потреб у фінансуванні різних НДДКР.

Статус бюджетної установи накладає на наукові установи суттєві правові та фінансові обмеження, які заважають їм ефективно використовувати сконцентровані на казначейських рахунках кошти і бути конкурентоздатними на ринку праці, роблять співпрацю непривабливою для приватних партнерів.

При цьому базове фінансування є тим каналом фінансування, що забезпечує стабільність і прогнозованість функціонування наукових установ і закладів вищої освіти, стабільність фінансування фундаментальних досліджень. Метою цього напрямку реформування є перехід від поточної системи базового фінансування за залишковим принципом на основі непрозорих «традиційних» квот та наявної кількості працівників до прозорої моделі базового фінансування, яка буде напряду залежати від результатів наукової діяльності (performance-based funding), і таким чином стимулювати якість досліджень та підвищувати ефективність використання коштів. Зрозуміло, що реалізація нового порядку надання виконавцям НДДКР базового фінансування має відбуватися одночасно з впровадженням оновленої системи оцінювання результатів науково-технічної діяльності, яка повинна проводитися із залученням нейтральних іноземних експертів, орієнтуватися на кращі світові стандарти й практики, базуватися на використанні верифікованих даних, враховувати специфіку різних галузей науки та видів наукової діяльності.

Звичайно, що як для наукових установ, так і до закладів вищої освіти, формула базового фінансування повинна забезпечувати часову тривалість та прогнозованість обсягів фінансування, що передбачає відсутність різких змін у рівні фінансування, тобто коливання результатів оцінювання повинні напряду впливати не на самі обсяги фінансування, а на їх річний приріст/падіння.

Метою формування багатоканальної системи фінансування НДДКР має стати створення диверсифікованої екосистеми конкурсного фінансування науки, яка покривала б потреби різних видів досліджень і розробок (фундаментальні, прикладні, інноваційні), різних етапів кар'єри науковця, різних рівнів організації (інституційні, колективні, індивідуальні гранти), дозволяла б гнучко спрямовувати тематику досліджень на вирішення конкретних наукоємних проблем оборонної та безпекової політики, економічного та суспільного розвитку держави, стимулювати якість

досліджень шляхом адресної підтримки осередків передової науки.

Для отримання відчутного ефекту від вкладання коштів у НДДКР, загальний обсяг фінансування (базового та конкурсного) цієї сфери повинен бути значно збільшений. У середньостроковій перспективі (10 років) орієнтиром для рівня фінансування сфери НДРІ має бути середній наразі показник країн ЄС 2% ВВП, з яких близько половини є позабюджетними коштами.

Конкурсне фінансування вже на першому етапі реформи повинно складати не менше 20 % від загального обсягу фінансування і таким чином бути суттєвим доповненням до основного каналу – базового фінансування, яке розподіляється на основі оцінювання результатів наукової діяльності.

Напряду розширення автономії наукових установ та наукових колективів, дерегуляція наукової діяльності полягає у кардинальній зміні застарілої системи управління наукових установ з огляду на розширення їхньої наукової, господарської та фінансової автономії, а також розширення прав наукових керівників, що очолюють наукові колективи і безпосередньо відповідають за реалізацію наукових проєктів. Метою є створення сприятливих умов для плідної праці науковців, підвищення ефективності використання коштів науковими установами.

Наукові установи, які успішно пройшли процедуру оцінювання, мають отримати оновлений правовий статус, що, зокрема, передбачає: право самостійно розпоряджатись отриманими ними коштами (з будь-яких джерел) відповідно до цілей діяльності установи та умов договорів щодо фінансування (цільового призначення коштів тощо), у тому числі право самостійно встановлювати систему оплати праці (відхід від тарифної сітки); право вступати в об'єднання з іншими науковими установами; засновувати дочірні юридичні особи для здійснення інноваційної діяльності; право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, спрямовану на проведення НДДКР, за спрощеними правилами (право на прямі закупівлі матеріалів та обладнання за кордоном у тому разі, коли це є економічно вигідним).

Для стимулювання залучення позабюджетних коштів (бізнесу та закордонних джерел) слід максимально дерегулювати використання коштів спецфонду наукових установ, зокрема, у частині спрощення закупівель, використання поточних рахунків у державних банках поза системою Держказначейства, звільнення від сплати ПДВ, зниження ставок ПДФО та ЄСВ.

В частині бюджетної дерегуляції необхідно зняти обмеження, що накладаються на наукові установи та

заклади вищої освіти щодо розпорядження бюджетними коштами, які істотно гальмують розвиток і реформування вітчизняної наукової сфери та вже стали архаїчними атавізмами.

ВИСНОВКИ

Реалізація представлених пропозицій дозволить забезпечити більш високий рівень системи управління в науково-технічній сфері та умови для її ефективного функціонування, сприяти переведенню вітчизняного виробництва на інноваційні алгоритми розвитку. Дієздатність і результативність будь-яких управлінських структур вирішальним чином залежать від професіоналізму і особистих якостей їх керівників. Враховуючи особливу складність і високу відповідальність завдань, до керівництва науково-технічною сферою слід залучати людей, що, безумовно, володіють всіма необхідними для цього якостями: широким світоглядом, сучасним мисленням, енергійних і які мають високий авторитет у науково-технічному середовищі. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Маліцький Б. А. Проблеми комплексного оцінювання наукового результату. *Вісник НАН України*. 2023. № 9. С. 24–36.
DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2023.09.024>
2. Маліцький Б. А. Науково-центрична державна політика як необхідний та ефективний інструмент покращення умов життя в Україні. *Наука та наукознавство*. 2023. № 1 (119). С. 18–35.
DOI: <https://doi.org/10.15407/sofs2023.01.018>
3. Загородній А. Г. Про основні результати діяльності Національної академії наук України у 2023 році та завдання наступного періоду. Звітна доповідь на сесії Загальних зборів НАН України 24 квітня 2024 р. *Вісник НАН України*. 2024. № 5. С. 10–17.
DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2024.05.010>
4. Решетняк О. І. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні: оцінка та напрямки розвитку : монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2020. 720 с.
5. Локтев В. М. Наука, політика і науково-технічний прогрес. *Вісник НАН України*. 2024. № 12. С. 61–72.
DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2024.12.061>
6. Теорія і практика оцінювання результатів наукових досліджень у сучасних реаліях : кол. моногр. / [Богданов В.Л., Журавель В.А., Кривцун І.В. та ін.] ; за ред. В. Л. Богданова, Б. А. Маліцького. Київ : Академперіодика, 2025. 258 с.
DOI: <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.543.258>
7. Збереження і розвиток України в умовах війни та миру : нац. доп. / ред. кол. : С. І. Пирожков, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, Е. М. Лібанова, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький ;

Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2024. 220 с. URL: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2024/04/24071611302645-8677.pdf>

8. Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років XX століття: період переходу до ринку. *Наука та інновації*. 2016. № 6. С. 6–14.

REFERENCES

- Bohdanov, V. L., Zhuravel, V. A., Krivtsun, I. V., et al. (2025). *Teoriia i praktyka otsiniuvannia rezultativ naukovykh doslidzhen u suchasnykh realiakh* [Theory and practice of evaluating the results of scientific research in modern realities] (V. L. Bohdanov, & B. A. Malitskyi, Eds.). Akademperiodyka. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.543.258>
- Loktiev, V. M. (2024). *Nauka, polityka i nauково-tekhnichnyi prohres* [Science, politics and scientific and technological progress]. *Visnyk NAN Ukrainy*, 12, 61–72. <https://doi.org/10.15407/visn2024.12.061>
- Malitskyi, B. A. (2023). *Naukovo-tsentrychna derzhavna polityka yak neobkhidnyi ta efektyvnyi instrument pokrashchennia umov zhyttia v Ukraini* [Science-centric state policy as a necessary and effective tool for improving living conditions in Ukraine]. *Nauka ta naukoznastvo*, 1(119), 18–35. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.01.018>
- Malitskyi, B. A. (2023). *Problemy kompleksnoho otsiniuvannia naukovooho rezultatu* [Problems of complex evaluation of scientific result]. *Visnyk NAN Ukrainy*, 9, 24–36. <https://doi.org/10.15407/visn2023.09.024>
- Pyrozkhov, S. I., Khamitov, N. V., Holovakha, Ye. I., Dembitskyi, S. S., Libanova, E. M., Skrypniuk, O. V., & Stoitskyi, S. V. (Eds.). (2024). *Zberezhennia i rozvytok Ukrainy v umovakh viiny ta myru* [Preservation and development of Ukraine in the conditions of war and peace]. In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2024/04/24071611302645-8677.pdf>
- Reshetniak, O. I. (2020). *Naukova ta nauково-tekhnichna diialnist v Ukraini: otsinka ta napriamky rozvytku* [Scientific and scientific-technical activity in Ukraine: assessment and directions of development]. FOP Liburkina L. M.
- Yatskiv, Ya. S., Malitskyi, B. A., & Bublyk, S. H. (2016). *Transformatsiia naukovoï systemy Ukrainy protiahom 90-kh rokiv KhKh stolittia: period perekhodu do rynku* [Transformation of the scientific system of Ukraine during the 90s of the XX century: the period of transition to the market]. *Nauka ta innovatsii*, 6, 6–14.
- Zahorodnii, A. H. (2024). *Pro osnovni rezultaty diialnosti Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy u 2023 rotsi ta zavdannia nastupnogo periodu* [On the main results of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2023 and tasks for the next period]. *Visnyk NAN Ukrainy*, 5, 10–17. <https://doi.org/10.15407/visn2024.05.010>